

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології**

Топольник Ольга Ігорівна

**«ВПЛИВ РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ПОДРУЖЖЯ НА ХАРАКТЕР
СІМЕЙНОГО СПІЛКУВАННЯ»**

Спеціальність 053 Психологія

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою «Психологія»

Умань – 2021

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті
імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: *кандидат психологічних наук, доцент
Шеленкова Н. Л.*

РЕЦЕНЗЕНТ: *доктор педагогічних наук, професор
Кравченко О. О.*

Захист відбудеться дата о час на засіданні ЕК кафедри психології.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі психології, за адресою: 20308,
м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 317

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ПОДРУЖЖЯ.....	7
1.1. Стан розробки проблеми соціальних очікувань	7
1.2. Функції сім'ї, структура сімейних ролей та рольова взаємодія.....	20
1.3. Рольові очікування подружжя.....	30
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ПОДРУЖЖЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СІМЕЙНО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ	37
2.1. Програма емпіричного дослідження рольових очікувань	37
2.2. Результати дослідження рольових очікувань та сімейного благополуччя подружжя	50
2.3. Практичні рекомендації щодо збереження сімейного благополуччя.....	60
Висновки до другого розділу.....	65
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Сім'я є необхідним елементом соціальної структури людського суспільства, важливим інститутом соціалізації особистості. Негативні тенденції розвитку сучасної сім'ї (збільшення кількості розлучень за психологічними мотивами, зменшення народжуваності, рольове перевантаження молодого подружжя та ін.) викликають занепокоєння фахівців різних галузей науки, а також актуалізують практичні соціально-психологічні дослідження закономірностей функціонування сучасної сім'ї, ефективних форм і методів психологічної допомоги сучасному подружжю.

Особлива увага сучасних досліджень приділяється родині як етіологічному й патогенетичному чинникові неврозів, психосоматичних і сексуальних розладів (Е.Г.Ейдемільер, Г.С.Кочарян, О.С.Кочарян, В.В.Столін, І.А.Семьонкіна, В.В.Юстицькіс). Дослідження психологічної готовності сучасної молоді до шлюбних стосунків, особливостей статевої диференціації за умов сучасної сім'ї, соціально-психологічної типології сімейних конфліктів, причин і механізмів порушень функцій сім'ї, загальних тенденцій розвитку української сім'ї є важливою основою для розширення психодіагностичних і психокорекційних методів сімейного консультування й психотерапії (М.І.Алексєєва, О.Ф.Бондаренко, Т.В.Буленко, Л.Ф.Бурлачук, Т.В.Говорун, Т.А.Демидова, А.А.Денисенко, Л.В.Долинська, О.Б.Кізь, О.М.Кікінеджи, З.Г.Кісарчук, О.Я.Кляпець, С.Д.Максименко, М.І.Мушкевич, Т.М.Титаренко, Р.П.Федоренко, О.С.Язвінська).

Проблема соціальних очікувань (експектацій) як компоненту спрямованості особистості розроблялася грузинською психологічною школою (М.Л.Гомелаурі, 1967); теоретичні та методологічні положення проблеми досліджувалися в роботах І.С.Кона (1967), В.Б.Ольшанського (1967), М.І.Бобнєва (1978), де соціальні очікування розглядалися як чинники соціалізації особистості. Дослідження ролі соціальних очікувань у сфері спілкування та міжособистісної взаємодії присвячені роботи Я.Л. Коломинського (дослідження загальнопсихологічних та вікових особливостей

соціальних очікувань, 1971); В.В.Авдєєва (дослідження узгодженості функціонально-рольових очікувань у групі як характеристики згуртованості колективу, 1979); Ю.В.Янотовської (дослідження співвідношення соціальних очікувань та соціометричного статусу особистості, 1973).

Актуальність визначеної проблеми, її недостатня розробленість у практиці профілактики сімейних конфліктів обумовили визначення теми магістерського дослідження «Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування».

Об'єкт дослідження – рольові очікування подружжя.

Предмет дослідження – особливості впливу рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування.

Мета дослідження – визначити особливості впливу рольових очікувань подружжя як складових сімейно-рольової взаємодії на характер сімейного спілкування шлюбних партнерів.

Досягнення мети магістерського дослідження здійснювалось послідовним вирішенням таких **завдань**:

1. Визначити поняття рольових очікувань в структурі міжособистісної взаємодії.
2. З'ясувати та дослідити особливості подружніх рольових очікувань, що обумовлюють конфліктогенність сімейного спілкування.
3. Надати практичні рекомендації щодо збереження сімейного благополуччя

Методи дослідження. Для реалізації завдань дослідження використовувався комплекс методів: теоретичні – аналіз підходів щодо визначення рольових очікувань та практичних результатів досліджень рольових очікувань як компонента міжособистісної взаємодії; емпіричні – анкетування, тестування, спостереження, бесіда, а також процедури описової статистики.

Теоретичне значення отриманих результатів. Теоретичне обґрунтування поняття “рольові очікування” стосовно сімейно-рольової взаємодії подружжя, з'ясування особливостей впливу узгодженості рольових

очікувань подружжя на характер сімейного спілкування і задоволеність шлюбом.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження складових сімейно-рольової взаємодії (рольові очікування, узгодженість сімейних цінностей, рольова адекватність подружжя), їх зв'язок із показниками сімейного благополуччя можуть бути використані в психодіагностичній, психопрофілактичній та психокорекційній роботі з конфліктними сім'ями, а також у практиці індивідуального й групового сімейного консультування подружніх ускладнень.

Апробація результатів здійснювалась на таких науково-практичних конференціях і семінарах:

1. VII Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Теоретичні та практичні аспекти розвитку психології в Україні» (м. Умань, 29-30 жовтня 2020 р.);
2. Міжнародна науково-практична конференція «Психологічні ресурси особистості під час пандемії covid-19» (PSYCHOLOGICAL RESOURCES PROTECT WELL-BEING DURING THE COVID-19 PANDEMIC) (м. Київ, 26 жовтня 2021 р.).

Публікації

1. Топольник О.І. Сімейно-рольова сумісність подружжя. *Наукові психологічні дослідження і розробки молодих вчених* : збірник матеріалів ІХ-тої Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції, 29-30 жовтня 2020 р. / гол. ред. Сафін О.Д. Умань. С.68-69.
2. Топольник О.І. Рольові очікування подружжя як психологічні детермінанти сімейних конфліктів. *Психологічні ресурси особистості під час пандемії covid-19*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції]. Відп. ред. В.Л. Зливков; укладачі С.О. Лукомська, Н.А. Харченко, О.В. Котух. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. С.75-76.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 76 найменувань, 6 додатків. Основний зміст викладено на 70 сторінках. Робота містить 4 таблиці та 1 рисунок.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

1. Сімейні рольові очікування є компонентом сімейно-рольової взаємодії, яка являє собою сукупність установок, норм і зразків поведінки, що характеризують одних членів сім'ї в їхньому ставленні до інших її членів. Сімейні рольові очікування є похідними від моделей сімейно-рольового розподілу – традиційної, антитрадиційної, егалітарної, які виділяються з урахуванням статево-рольової диференціації – розподілу сімейних ролей на підставі статевої приналежності. Кожна з моделей має як свої переваги, так і фактори ризику для стабільності сімейної системи, але для успішності сімейного життя більш важливою є узгодженість уявлень про рольову поведінку й рольові очікування подружжя в контексті прийнятої моделі, а також гнучкість самої моделі, її здатність відповідати актуальним потребам життєдіяльності сім'ї.

У сучасній сім'ї для подружжя є характерним узгодженість (збіг) ступеня значущості відносно кожної сфери сімейних цінностей. Узгодженість ступеня значущості в багатьох сферах сімейних цінностей виявляється у загальній ціннісній узгодженості подружжя. Для сім'ї з високою узгодженістю сімейних цінностей характерна висока рольова адекватність шлюбних партнерів, низький рівень конфліктності в сферах подружньої підтримки, емоційного комфорту, культури спілкування, а також висока задоволеність шлюбними стосунками. Тенденція до ціннісної узгодженості спостерігається насамперед між інтимно-сексуальною, емоційно-терапевтичною, господарсько-побутовою сферами і сферою соціальної активності подружжя. Батьківсько-виховна сфера виступає відносно автономною, не пов'язаною з іншими сферами сімейних цінностей, хоча висока значущість цієї сфери для подружжя пов'язана із високою задоволеністю шлюбними стосунками.

Узгодженість сімейно-рольової взаємодії виступає показником загальної узгодженості функціонально-рольової структури сім'ї. Для узгодженої пари характерна особлива спрямованість на партнера, яка виявляється у прагненні відповідати його очікуванням. Спрямованість на партнера виконує роль позитивного сімейного мотиватора, який виявляється у прагненні керуватися в

сімейно-рольовій взаємодії інтересами шлюбного партнера, членів сім'ї та потребами сім'ї як цілого.

2. Соціально-економічні і демографічні характеристики сім'ї істотно впливають на оцінку подружжям рівня конфліктності в різних сферах сімейної взаємодії. Подружжя, що виявляє високу задоволеність матеріальним станом і житловими умовами сім'ї, виявляє також більш високу задоволеність шлюбними стосунками, менший рівень конфліктності в сферах сімейно-рольової взаємодії та сімейного спілкування у порівнянні з сім'ями, де матеріальний стан та житлові умови сім'ї оцінюються як незадовільні. Чоловіки, що мають більш високий освітній рівень, ніж у дружини, виявляються більш вимогливими щодо прояву подружньої підтримки, взаєморозуміння, взаємоприйняття. Жінки, що мають більш високий освітній рівень, ніж у чоловіка, або рівний з ним освітній рівень, більшого значення надають спільності інтересів у подружжі. Наявність дітей в сім'ї, їх кількість, істотно не впливають на задоволеність шлюбом, оцінку подружжям рівня конфліктності в різних сферах сімейно-рольової взаємодії і сімейного спілкування.

3. Сім'я може успішно розв'язувати одне з головних своїх психологічних завдань – емоційну розрядку – лише в тому випадку, коли кожен член родини прагнутиме зберегти в ній традиційний характер міжособистісного спілкування близьких людей, комфортність емоційного стану взаємин.

На адаптивність подружжя в мікросоціальних стосунках істотний вплив мають проблеми, пов'язані із "синдромом згоряння". Будь-яке перевищення норми професійних контактів, що частіше спостерігається в представників професії типу "людина-людина" (лікарі, педагоги, менеджери, міліціонери, священники, громадські діячі, психологи, соціальні працівники й ін.), призводить до комунікативного перенасичення, що супроводжується з часом наростанням дратівливості, втоми, переходом на "силові методи" впливу на оточуючих (частіше дітей або чоловіка, дружину). Здатність члена сім'ї залишити всі ці стани "при входженні в сім'ю" та прийняти її закони життєдіяльності становить важливий показник психологічного здоров'я сім'ї.

Таким чином, результати емпіричного дослідження довели вплив рольових очікувань подружжя як компонентів сімейно-рольової взаємодії на характер сімейного спілкування, показники сімейного благополуччя, загальну задоволеність шлюбом подружжя. Перспективою дослідження рольових очікувань подружжя є вивчення “ефекту очікувань” подружжя стосовно різних сфер сімейно-рольової взаємодії, шлюбного партнера, шлюбу як форми співіснування, а також вивчення деструктивного впливу негативних очікувань і сприятливого впливу позитивних очікувань стосовно життєдіяльності сім’ї і взаємодії зі шлюбним партнером.